

Libris.RO

Redactare: Eva Sărășan
Tehnoredactare: Mihail Vlad
Pregătire de tipar: Marius Badea
Design copertă: Laurențiu Midvichi

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

NĂDEJDE, SOFIA

Despre creierul femeii și alți demoni : antologia textelor publicistice /

Sofia Nădejde ; vol. îngrij. de Maria Cernat și Adina Mocanu. - Pitești :

Paralela 45, 2019

ISBN 978-973-47-3117-6

I. Cernat, Maria (ed.)

II. Mocanu, Adina (ed.)

821.135.1

SOFIA NĂDEJDE

**DESPRE CREIERUL FEMEII
ȘI ALȚI DEMONI
ANTOLOGIA TEXTELOR PUBLICISTICE**

Volum îngrijit de Maria Cernat și Adina Mocanu

Copyright © Editura Paralela 45, 2019

Prezenta lucrare folosește denumiri ce constituie mărci înregistrate, iar
conținutul este protejat de legislația privind dreptul de proprietate intelectuală.
www.edituraparelela45.ro

Editura Paralela 45

Cuprins

Introducere.....	5
Mulțumiri	65
Notă asupra ediției.....	67
Capitolul 1. Femeile și drepturile lor politice	75
1.1. Către femei	75
1.2. Femeia și legea	78
1.3. Educația femeii	81
1.4. Emanciparea femeii	86
1.5. Supunerea Femeilor (după St. Mill) (Prescurtare din Stuart Mill)	92
1.6. Supunerea femeilor (Urmare)	95
1.7. Critica piesei <i>Jidovul Leșesc</i>	102
1.8. Supunerea Femeilor (Prescurtare din Stuart Mill) (Urmare).....	106
1.9. Supunerea Femeilor (Prescurtare din J.S. Mill) (Urmare).....	111
1.10. Supunerea Femeilor (Prescurtare din Stuart Mill) (Urmare).....	116
1.11. Supunerea Femeilor (Prescurtare din Stuart Mill) (Urmare).....	120
1.12. Supunerea Femeilor (Prescurtare din Stuart Mill) (Sfârșit)	125
1.13. Libertatea femeii în prelegerea D-lui Misir	132

1.14. Despre femei.....	137
1.15. Trebuie să lucreze femeile pentru drepturile politice?	146
1.16. O rea înțelegere	151

Capitolul 2. Femeia și rolul ei în societate – mamă, soție, fiică, prostituată.....

2.1. Maternologia (Educație și igienă) de Dr. I. C. Drăgescu, 1881, Constanța.....	157
2.2. Despre căsătorie	162
2.3. Prostițuția.....	169
2.4. Prostițuția (urmare).....	174
2.5. Starea femeii la diferite popoare	180
2.6. Starea femeii la diferite popoare (sfârșit)	185
2.7. Promiscuitatea, Poliandria	191
2.8. Starea femeii la diferite popoare. O lămurire.....	197
2.9. Poliandrie	198
2.10. Despre poligamie*.....	201
2.11. Monogamia	208
2.12. Dansul.....	212
2.13. Gâteala (Urmare).....	222
2.14. Poliția de moravuri	225
2.15. Ce mai ideal!	228

Capitolul 3. Egalitatea de gen în perspectiva

Sofiei Nădejde – problema greutateii creierului.....	233
3.1. Despre egalitatea și neegalitatea celor două sexuri <i>Răspuns D-lui M.G. Delaunay</i>	233
3.2. Răspuns D-lui Maiorescu în chestia creierului la femei	240
3.3. Iarăși despre creierul femeii, după d. I. Manouvrier <i>(Dedicația D-lui Maiorescu)</i>	250

3.4. Un articol din <i>Timpul</i> de la 18 Iunie 1882.....	253
3.5. Dl. Dr. Manouvrier și creierii femeii!.....	257
3.6. Șicane bărbătești.....	260
3.7. Sînt femeile inferioare bărbaților?!	264

Capitolul 4. Critica societății capitaliste.....

4.1. Unirea face puterea.	273
4.2. Robirea femeii și emanciparea ei	276
4.3. Femeia și creștinismul.....	286
4.4. Azi totul e marfă	292

Addenda.....

Educația femeii.	303
Emanciparea femeii.	309

Capitolul 1

Femeile și drepturile lor politice

1.1. CĂTRE FEMEI¹

Fiecine știe că chestiunea femeii la noi e cu totul nouă și câțiva ani în urmă, nici nu se auzise de ea, cu tot zgomotul ce se făcea în alte țări, mai cu seamă în America. Fiecare din noi era ca într-un fel de ignoranță, putem zice, de apatie completă, auzeau pe mamele noastre cum deplîngeam soarta femeii, le vedeam nemulțumite de trecutul și prezentul lor; pe urmă mai vedeam o deosebire mare de judecată și cunoștințe între tată și mamă, vedeam că acești doi oameni nu erau egali întru nimic; în general vedeam că societatea se îngrijește mai mult și dă mai multe drepturi bărbatului decît femeii.

Dar de la observarea numai platonice începurăm a ne lovi de realitate văzînd că același viitor ni se croiește și nouă. Noi avem mai multe cunoștințe decît mamele noastre, dar eram ignorante în raport cu frații și cu prietenii noștri de aceeași vîrstă. În adevăr, ce știam noi? Chiar elementele științelor celor mai folositoare ne erau aproape necunoscute.

În ce constă educația noastră?

¹ *Contemporanul, Revistă Științifică și Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul I, 1881-1882, nr. 1, pp. 2-4.

În a vorbi franțuzește, danța, cînta, în a face oarecare întorsături de fraze comice, dar fără niciun fond serios; poate pe lângă acestea se mai adăugau câteva rudimente de matematică, științe naturale, istorie, geografie; dar așa de confuz erau predate, așa de fără sistemă, așa de neclare în capul profesorului chiar, încît pierreau din mintea noastră fără de întîrziere.

În timp de frații, prietenii noștri de aceeași vîrstă se duceau în licee și Universități cu profesori speciali, timp de 14 sau 15 ani încontinuu aplicați numai la studiu; educația noastră era finită în 7 sau 8 ani, din care jumătate la studiu, iar jumătate la lucru de mîină, muzică, etică ceea ce nu face mai mult decît o pătrime din timpul de studiu al bărbaților. Desigur că bărbații cu mijloace atît de superioare nouă au putut și pot să-și dezvolte facultățile intelectuale oricît de mult mai întinse decît ale noastre.

Primeam destule observații de la frați, care ne arătau că nu învățăm decît minciuni și mofturi, că nu am putea demonstra cea mai simplă teoremă de geometrie, că e sigur că nu știm să dovedim regula adunării sau scăderii și ca concluzie ziceau unii: se vede că nu vi se predă pentru că sînteți incapabile etc.

Din pricina unor asemenea observări zilnice am început să privim mai serios poziția noastră, educația, menirea, rolul nostru în societate; am început să fim curioase să cunoaștem poziția femeilor din alte țări, cum lucrează ele pentru a-și ameliora starea. Cam în acest timp apare și jurnalul *Femeia Română* care răspîndește destul de mult ideea despre deșeptarea femeii.

Vedem dezvoltîndu-se între femei tendința la o educație mai serioasă, lucru fiind luat în considerație vedem pe domnul Conta ca ministru, ocupîndu-se de instrucțiunea femeii pe un teren egal cu al bărbaților, fiind convins că aceasta este dorința spiritelor, cerința timpului.

Cu această ocaziune protestăm contra faptului necalificabil, a cîtorva profesoare care s-au găsit să iscălească contra neimitabilului proiect care poate fi numit o adevărată operă științifică, dar care din nefericire pentru noi nu s-au aplicat.

Nu trebuie să disperăm. Azi sau mâine se vor găsi oameni convinși de necesitatea educației femeii. Să sperăm că nu vor mai exista mulți domni care să ne trimită la furcă și stative*). Acești domni nu voiesc să știe că furca și stativile au fost înlocuite cu mașini. Mi-i inexplicabil, cum se poate ca bărbați erudiți, oameni iluștri trăiesc cu soțiile lor lăsîndu-le într-o ignoranță completă! Cîte nenorociri nu urmează de acolo. Litré, marele filosof materialist, care până la vîrsta de 80 de ani a luptat pentru ideile lui și a scris atîtea opere materialiste, îl vedem la finele vieții încunjurat de preoți și înmormîntat religios, și numai din cauză că soția, ca catolică a profitat de pierderea lui de cunoștință și a pătat finitul acestui mare om! Nu vedem noi cîți bărbați, care se mulțumesc să rîdă de fanatismul soțiilor lor, dar nicidecum căutînd să le arate adevărul.

Este datoria tuturor femeilor care pot, de a căuta să se instruiască cît mai mult, căci atunci vor putea mai cu înlesnire lupta pentru emanciparea sexului întreg.

A se instrui poate cu înlesnire orice femeie ce știe să citească, citind măcar scrierile românești care se înmulțesc pe fiecare zi, dintre care unele caută să popularizeze știința după cum vă pot promite că va fi *Contemporanul*. Trebuie prin lecturi folositoare să dăm minții noastre un cerc de cugetare mai întins. Imitînd pe francezi, unde, după cum îmi scrie un prieten, gustul lecturii e foarte dezvoltat. Dimineața vezi pe străzi mii de uvrieri mergînd la lucru și citind jurnale. Acolo fiecare servitoare simte nevoia lecturii, citește măcar romane, că știința nu e aptă s-o înțeleagă și nici nu are timpul să o pătrundă. Cînd voim să cunoaștem starea de cultură a unei țări nu avem decît să observăm statistica ei literară în raport cu locuitorii și ne vom face îndată o idee clară de ea, d.r. România unde gustul lecturii e așa de puțin dezvoltat, încît a scoate 1000 de exemplare din o foaie sau broșură este un risc, căci fie ele cît de interesante, cît de perfecte, poate se vor vinde 100 sau 200 (la 5.000.000). Trebuie

să ne ambiționăm să nu creăm între noi și generații viitoare un abis intelectual.

Un alt mijloc de a ne instrui sînt încă conferințele publice dintre care unele sunt așa de talentoase. Nu voi uita niciodată pe aceea a D-lui Conta despre origina religiilor, unde cu cît talent ne-a zdrobit orice credință fanatică, explicînd așa de admirabil cum s-a dezvoltat ideea de suflet, D-zeu, drac rai etc. Și altele mai recente, ca a D-lui Dimitrescu, deși cam prea științifică pentru publicul nedeprins, a d-lui Missir Lambrior și alții... Toată greșeala ce ne permitem a o arăta este că sunt așa de rari. Ar fi de dorit să le facem cît mai dese, oameni cărora știința le-a fost accesibilă trebuie să simtă că au datoria de a o face cunoscută și altora.

Dacă în alte țări publicul în genere e mai mult, aceasta provine de acolo că s-au găsit bărbați devotați care au știut să facă publicului știința atrăgătoare prin diferite chipuri ca prin prelegeri publice, prin experiențe practice, prin scrieri populare, cum au fost prelegerile lui Tyndal în Anglia, pe care le a și publicat, ale lui Häckel în Germania. Cîte prelegeri despre drawinism, care a devenit așa universal!

Ar mai fi de dorit să se formeze școli de adulți după cum mi se pare că există aici o societate; dar care, dacă se înseamnă prin ceva, nu este decît prin completa neactivitate.

Sophiea Nădejde

1.2. FEMEIA ȘI LEGEA¹

Este știut că toate legile sînt bune măcar pe hîrtie, dacă par a fi mai mult sau mai puțin juste și egale pentru toți. Dar oare e așa și relativ la femei? Nu, aceste legi chiar pe hîrtie sînt nesuferite, pentru cine are cît de cît puțin respect

¹ *Contemporanul, Revistă Științifică și Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul I, 1881-1882, nr. 3, pp. 83-85.

pentru demnitatea sa personală. Asemenea legi n-ar trebui să aibă ființă în secolul al XIX-lea și sînt o adevărată deriziune. Mă întristez gîndindu-mă că ele vor rămîne ca acte ale despotismului bărbătesc. Ele sînt tot așa de ridicule față cu progres, cum ar fi de ridicul cineva îmbrăcat în frac și cu mănuși albe, în cap purtînd însă un ișlic*) colosal și în picioare niște sandale.

Să răscolim puțin legea și ne vom convinge. Art. 195: „Bărbatul e dator protecțiune femeii, femeia ascultare“.

Cred că mai îngîmfată frază și totodată mai poruncitoare nici nu se poate. Aici se dă pe față gustul bărbaților, de a o avea pe femeie, dacă nu sclavă, cel puțin protejată.

Doar protecțiune nu încap unde este dreptate, de aceea nici femeia în drepturile ei nu are nevoie de protecțiunea bărbatului.

Dar „femeia ascultare“; aici se înțelege mult, bărbatul bate din picior și zice: trebuie să mă ascuți, sînt bărbat, legea îți poruncește.

Se poate zice că în acest articol legitorul nu s-a urcat cu rațiunea mai sus decît cavalerii din evul mediu, care pentru un cal bun erau în stare să dea și 20 de femei, și cărora femeile trebuiau să se scoale înainte, cînd se apropiau, și să-i servească chiar la masă.

Poporul fără să fi citit legea o urmează *ad litteram*, și poate chiar o întrece, căci nu trebuie să uităm, că dacă minoritatea femeilor se bucură de oarecare favoruri și stimă aparentă, nu e tot așa și cu majoritatea femeilor, adică cu femeile din popor. Aici, adevărat, găsim legea aplicată în toată rigoarea ei; aici bărbatul să știe că *el e stăpîn, el e capul tuturor din casă*; și cum n-ar fi? Nu a apucat așa de la părinți? Nu a auzit, de mic copil că, *femeia nebătută, ca moara nefereacă, că cocoșul trebuie să cînte la casă și nu găina*? La cununia civilă, primarul nu i-a spus că *femeia să asculte de bărbat!* Din contra, știe el ce să facă – și mai presus de toate, părintele, la cununie n-a zis: *femeia să se teamă de bărbat*. Și la finele cununiei nu i-a sărutat femeia mîna?

Actul de supunere e făcut; femeia recunoaște singură prioritatea bărbatului, ea se construiește, oarecum, ca sclavă a lui.

Iar consecințele acestor prejudecăți, acestor ceremonii le vedem degrabă. Ele sînt cele mai triste, cele mai revoltătoare. Am văzut cu ochii mei femei muncitoare, chiar fără nicio vină [nu că recunosc în vreun caz bărbatului dreptul de a-și bate femeia] lovite pînă ce sîngele le nădușa pe nas și pe gură. Și, oare, care din femeile de la țară n-au primit asemenea semne de protecție din partea bărbaților?

Dar cui să se jeluiască – primarului sau părintelui? Dar noi știm că de cele mai multe ori chiar ei nu sînt mai corecți în purtările lor cu femeile! Sau cel mult cînd vede că a ucis-o prea tare se mulțumește a-i zice: „Dar bine, bre ticălosule, așa se bate femeia?”.

– Adică poți s-o bați dar nu s-o ucizi, nu să-i rupi ciolanele, acăți atunci poți să ai de-a face cu procurorul, și încă mai mult, că acuma n-are să-ți poată munci cîteva zile!

Degradarea demnității omenesii la femeie a ajuns pînă la așa grad încît acum nu mai pot zice bărbați ca mai înainte: „Cînele e mai credincios decît femeia, pe dînsul îl bați și el tot îți linge mîna, pe cînd femeia ca mai ba”. Ca probă că e așa, voi cita următorul fapt dintre altele multe: o femeie care primea aproape în fiecare săptămână, dacă nu și mai des, cîte o bătaie bună de la iubitul ei soț, fu într-un rînd așa de crud maltrată încît a trebuit să intervină sergentul să o scoată mai mult moartă din mîinile acestui hotentot. A doua zi, procurorul înștiințat vine la constatare. Ce să vezi? Femeia în pat nega complet, zicînd că nu e adevărat ceea ce zice sergentul. Atunci procurorul de indignare întoarsă spatele (stupește) și fuge. Și nega totul numai ca bărbatul său să nu fie pus la amendă, preferă bătaie decît să pierdă cîteva mizerabili franci... – Ce ne trebuie mai mare probă decît degradarea morală a femeii: și cine altul oare vinovat, decît societatea care lasă ca jumătate din omenire să degenereze, căci nu trebuie să uităm că „bărbatul se naște și se crește de către femeie și orice va fi folositor femeii va fi și bărbatului”?

Un lucru nu trebuie iarăși uitat: că civilizația și moralitatea unui popor atîrnă de cultura și moralitatea femeii. Și cum s-ar

putea ca o mamă, ca cea mai sus citată, să dea vreodată cetățeni energici, care să-și apere drepturile cu riscul vieții chiar! Nu, niciodată. Asemenea mame vor da bărbați care pentru un franc vor vinde și conștiința, și patrie, ne vor da zic, așa fel de bărbați, care vor zice: „ubi bene, ibi patria” [unde-i bine, acolo-i patria].

Prin urmare, vedem că nu e nicio nevoie ca legea să mai dea avînt bărbaților, ci din contra să pună stavile puternice acestei barbarii, care ne reamintește vîrsta cea mai sălbatică a omenirii.

Sophia Nădejde

1.3. EDUCAȚIA FEMEII¹

Educația care s-a dat pînă acuma femeii a fost totdeauna dictată de modă, niciodată de rațiune, niciodată nu s-a căutat, dacă educația care i se dădea, sau ce i se dă, îi va fi folositoare pentru fericirea ei; altele au fost totdeauna scopurile pe care le-a urmărit.

Așa d. ex. Moda – educație care se obișnuia și încă se obișnuiește era următoarea (vorbim de acele clase în care se crede că se dă femeii o educație): înainte de toate fata trebuie să știe să se facă frumoasă și atrăgătoare, pentru aceasta e de nevoie să știe să joace, să cînte, să gîngiie franțuzește; ca și cum aceasta ar fi culmea civilizației; ca și cum prostiile și nimicurile spuse în românește sau în franțuzește, fie chiar în chinezește, nu ar fi tot prostii!

De multe ori oamenii incuți umblînd în multe țări vorbesc cîteva limbi, însă aceasta nu le ridică deloc gradul de cultură.

Puțin îi va folosi femeii în viața practică dacă știe să cînte „la prière d'un viêrge” (căci fie zis între noi, puține artiste avem); sau dacă va răspunde franțuzește la curtenirile sau mai bine gogomăniile Don Juanilor. Nu credeți că sînt contra învățării limbilor; sînt pentru, dar vreau știința lor întrebuițată cu un

¹ *Contemporanul, Revistă Științifică și Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul I, 1881-1882, pp. 604-609.

scop, cum se cuvine. La noi orice om cult trebuie să știe, dacă nu englezește, nemțește și franțuzește, cel puțin pe aceasta din urmă; pentru a se putea instrui, pentru a se putea ține în curentul științei, pentru a putea citi acele cărți fără cunoștința cărora puțin ne deosebim de strămoșii noștri. Căci nu giubeaua sau fracul, ori ștergariul sau pălăria face pe cineva cult. Dar nici nu voi zice ca o doamnă din societatea noastră cultă:

„Că la noi țaranii încep deja să fie culți, fiindcă nu mai zic *bună dimineața, ci bon jour*“.

Mai presus de toate, se cere ca femeia să știe să se gătească la modă; ne vom face o idee pînă unde a mers această boală după următorul fapt. O directoare de internat public zice fetelor: „Ce? Sînteți spălătorese de nu vă puneți brasieră?“. Pentru a trece drept femeie de spirit trebuie să mai știe încă a spune nimicuri de care se vor entuziasma toți acei, care au obiceiul să admire orice fustă. Cîteodată se cere încă a fi și gospodină.

Cu această educație fata reușește să căpăte un bărbat, care să o ție, într-adevăr scopul e ajuns, dar atîta-i totul. Va putea ea fi fericită sau nu cu această educație? Putea-va ea crește copii cum trebuie? Contribui-va ea cu o părticică la fericirea acestui mare organism, numit societatea omenească? De toate acestea nici părinții, nici educatorii, nici bărbatul care o ia, ba nici chiar ea însăși nu-și bate capul.

Vorbind drept, o asemenea educație tîmpește în ea chiar sentimentele cele mai naturale; acele sentimente pe care, pentru rușinea naturii omenești, le găsim, de multe ori, mai tari la animale, adică sentimentele de mamă.

Acuma s-a început a da educației femeii, un nou curent a cărui scop însă e tot același. Acuma se crede că trebuie educată femeia după același sistem ca și bărbatul. N-ar fi nimic de zis dacă acesta ar fi bun și folositor, dar din nefericire el este rău pentru bărbați, cu atît mai rău pentru femei. Bacalaureatul, iată idealul fetei moderne. Cu acest titlu e mai sigură de a vîna unui bărbat chiabur, sau de a căpăta vreo cîteva sute de franci pe lună;

atunci e liberă, liberă în înțelesul cel mai mîrșav al cuvîntului. Liberă pe acțiunile ei; căci ce-i pasă? Venit sigur, bărbați se găsesc destui ca să o curtenească și alta nici nu dorește. Trebuie mărturisit, cu toată rușinea, că cele mai multe din femeile de moda nouă a educației sînt în această categorie.

Am fi prea pesimiști, dacă am crede că între aceste femei, victime al acestui mod de educație nu se află pe ici-colea și femei serioase, femei în care bunul-simț n-a putut fi învins de către curentul educației. Dar la ce le folosește?

Iată deci fata inteligentă cu diploma de Bacalaureat, și poate și de profesoară în buzunar, devine mamă. Iată lucrul cel mai natural la care nimeni nu s-a gîndit să o pregătească, nu numai atîta, dar s-a căutat chiar, prin educația care i s-a dat, a înnăduși chiar și acele sentimente pe care le găsim la *lupoaică, momiță* și chiar la *găină* și de care copilul, dacă le-ar cunoaște, ar fi desigur gelos.

Oricît ar fi de tocit într-o femeie simțămîntul de mamă, sînt sigură că în momentul cînd își va vedea copilul înnădușit de anghină sau de scarlatină, va blestăma omenirea întregă și mai cu seamă pe acei care au crezut mai folositor pentru o femeie să-i traducă pe Omer sau Horațiu, decît să cunoască toate simptomele bolilor de care copilul ei poate fi lovit; în contra acelor care cred că e de ajuns să pună în cap, ca într-o magazie toate nimicurile din istorie, adică de a ști toate războaiele lui Alexandru, sau ce a mîncat și cum a dormit Napoleon înainte de *Waterloo*; și multe altele așa de însemnate pentru acei pedanți, călăi ai tinerimii.

Oare nu ar fi mai folositor, dacă prin dezvoltarea naturală a inteligenței, femeia ar putea să cunoască igiena ca cel mai bun igienist, să cunoască simptomele bolilor copiilor, ca cel mai bun doctor; și poate de multe ori prin aceasta își va feri copilul de multe boli și, prin urmare, își va cruța poate, toate acele dureri morale, acele amintiri triste și grozave care ne urmăresc ca și umbra. Și încă și mai sigur, căci ele nu ne părăsesc nici în întuneric, nici în somn; ele ne urmăresc ca îngerul cel rău al creștinilor și nu putem gusta plăcere, fără ca un oftat să ne înădușe glasul,

fără ca o strângere de inimă să nu ne apese pieptul. Spuneți-mi ce ne folosesc atunci, de am avea toate diplomele din lume, de am avea toate cunoștințele pedanților? E mult mai grozav, dacă știm mult și nu știm întocmai aceea ce-ar fi putut să ne scutească de atâtea nenorociri. Putem zice că sîntem ca niște nebuni, care se uită în sus de frică de a nu-și lovi capul de stele, dar, din nefericire, și-l sparg de vreun bolovan.

Nu că doar așa fi în contra Cosmografiei sau a Matematicii, ci, din contra, le socot ca cel mai bun exercițiu de memorie, dar toate cu sistemă, nu ca acuma, și lăsînd loc și altora care iau parte mai de aproape la fericirea noastră. Oricine trebuie să pună ca scop final fericirea nu numai a lui, ci a omenirii întregi. Fiind însă că acuma sîntem așa de departe de adevăratul ideal al fericirii, de aceea privim ca o nenorocire, cînd măcar înăuntrul nostru, nu avem vreo pată neagră. O disperare mare de multe ori poate să ne dea o energie momentană, dar poate să ne și slăbească pînă la atîta ca să ne dezguste chiar de viață.

Cu atît mai puțin, cochetăria, danțul, luxul ne vor apăra de aceste nenorociri ale vieții.

Cu un cuvînt voi zice că acum scopul principal este numai cîștigul, nimănui nu-i trece prin cap, că va veni un timp, cînd el va fi părinte și tot aurul din lume de multe ori nu-i va folosi, cît i-ar fi folosit o cunoștință adîncă a igienei sau a educației. Cît despre educația actuală voi zice și eu ca Spencer¹: „dacă peste cîteva sute de ani ar dezgropa cineva programele noastre, ar zice: acestea erau pentru o societate de călugări, meniți a nu avea copii*). Căci nu s-ar putea închipui o societate de oameni însurați, care să îngrijească de toate, în afară de aceea de a face părinți adevărați“.

E sigur că nu putem avea doctor la fiecă ceas, dar mama fiind mai neconținut cu copilul, poate cunoaște mai bine îndată ce o schimbare să întîmplă copilului.

¹ Herbert Spencer (1820-1903), cunoscut biolog, antropolog și filosof politic britanic, autor al faimoasei teorii a darwinismului social – supraviețuirea celui mai puternic la nivel de societate.

O mamă ar trebui să cunoască cu amănunțime simptomele oricărei boli; să cunoască igiena, pentru a-și putea apăra copiii, pe cît e cu putință în societatea de azi, de orice boli molipsitoare, și să sufere mai cu ușurință orice boală. Nu mai amintesc cîte cunoștințe trebuie pentru educația morală

Te înduieșezi numai gîndind, că acuma atît educația fizică, cît și cea morală a copiilor se face numai de slugi, care și ele fac parte din membrii cei mai corupți ai societății.

Copiii mor cu sutele la cei săraci din pricina mizeriei și neștiinței, la cei bogați din neîngrijirea și neștiința mamei. Dar mă mir eu singură, pentru ce mai fac atîtea ieremiade că copiii mor cu miile, pare că nu s-ar ști de cînd lumea că *carnea ome-nească e cea mai ieftină*.

Rușine, omenirii! Rușine acelor mame, care intră în societăți pentru „protejarea animalelor“ și nu se îngrijesc să apere mai întîi pe copii. Numărul mamelor care și-au pierdut copiii din nefericire e destul de numeros. Și ar fi timpul ca, ele care au gustat această durere să se îngrijească de a lucra pentru a feri pe copiii lor și chiar pe dînsele singure pentru viitor. Pentru acest scop ar trebui să se formeze societăți, să strîngă fonduri cu care să plătească oameni de știință care să se ocupe numai cu aceasta.

Acuma sîntem în o societate în care banul domnește, știința și invențiunile atîrnă tot de el.

Se pun premii pentru inventarea unui mijloc de a apăra viața în contra filoxerei; se pun premii pentru diferite invențiuni de mecanică care ar scuti fabricanții de un număr oarecare de brațe! Dar pentru un antidot în contra *tifosului*, în contra *anghinei*, *scarlatinei* mi se pare că nu s-a auzit. Mi se va zice că s-a căutat și se caută, dar fiți siguri că pe asemenea cale cum se caută, vor trece încă cîteva sute de ani și poate tot nu se va afla**).

Pasteur a rezolvat problema pe jumătate, dar nimeni nu voiește să-și dea osteneală și s-o aplice mai departe. Cu părere de rău trebuie să invidiem pe boi, căci lor li se dă mai multă îngrijire decît oamenilor, și au dreptate, ei produc milioane, pe cînd copiii...